

УЗГОДЖЕННЯ ПАРАМЕТРІВ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ТА ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено особливості аграрного сектора та його вплив на забезпечення продовольчої безпеки держави. Проведено діагностику рівня продовольчої безпеки України за системою індикаторів вітчизняної та міжнародної методик. На основі обґрунтування структурно-функціональних параметрів розвитку аграрного сектора визначено стратегічні пріоритети державної політики забезпечення продовольчої безпеки держави. Запропоновано інструменти зміцнення продовольчої безпеки, які охоплюють дотримання розроблених принципів забезпечення цієї безпеки та гармонізацію параметрів розвитку аграрного сектора з економічною й соціально-економічною компонентою. Наведено напрями покращення фізичної доступності продовольства, підвищення економічної доступності продуктів харчування, а також гарантування якості та безпеки аграрної продукції. Аргументовано, що реалізація запропонованих заходів трансформуватиме наявні потужності вітчизняного аграрного сектора у сегмент зміцнення продовольчої безпеки України.

Ключові слова: аграрний сектор, продовольча безпека, індикатори продовольчої безпеки, глобальний індекс продовольчої безпеки, параметри аграрного сектора, економічна доступність, фізична доступність продовольства.

Urba Svitlana

Ivan Franko National University of Lviv

MATCHING OF PARAMETERS OF AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY AND STRENGTHENING OF FOOD SECURITY OF UKRAINE

Summary. The article examines the features of the agrarian sector and its impact on ensuring food security of the state. A diagnosis of food security has been conducted on the basis of the system of indicators defined by the Methodological Recommendations for calculating the level of economic security in Ukraine. The calculated indicators of food security are characterized by the protein gap of the daily human allowance, a small sale proportion of imported food products through the trading network of enterprises, etc. In addition, the state of food security has been analyzed using the results of the Global Food Security Index. The ranking of Ukraine on the Global Food Security Index shows its significant lagging not only from advanced states but also from neighboring countries. Such a situation requires consideration of the challenges and threats in the field of food security, which in the long run will affect the agrarian sector competitiveness on the world food market. Based on the structural and functional parameters justification of the agrarian sector development, strategic priorities of the state policy of ensuring food security of the state have been determined. The tools of strengthening the food security of Ukraine have been proposed, which include observance of the developed principles of ensuring this safety and harmonization of the parameters of development of the agrarian sector with the economic and socio-economic component of this security. The areas for improvement of physical availability of foodstuffs, increase of economic availability of foodstuffs, as well as ensuring the quality and safety of agricultural products have been determined. The implementation of the proposed measures transforming the existing capacities of the domestic agrarian sector into the segment of strengthening food security of Ukraine has been well-grounded.

Keywords: agrarian sector, food security, food security indicators, global food security index, parameters of agrarian sector, economic availability of foodstuffs, physical availability of foodstuffs.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток аграрного сектора економіки є фундаментальним базисом забезпечення продовольчої безпеки держави. Результати господарювання аграрного сектора економіки визначають рівень забезпеченості основними видами продовольства населення, насиченість аграрного ринку продуктами харчування, параметри фізичної та економічної доступності аграрної продукції, рівень продовольчої незалежності держави від інших країн, якість та безпеку продовольства, параметри кон'юнктури ключових сегментів аграрного ринку. Вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки держави є критично важливим не лише з огляду на економічні (гарантування макроекономічної стабільності, підтримка процесів розширеного відтворення та сталого розвитку, формування належного

рівня конкурентоспроможності аграрного сектора, забезпечення доступності основних видів продовольства), але й соціальні (організація збалансованого добового раціону харчування людини, задоволення споживчих і смакових властивостей, відтворення енергетичних втрат населення у процесі праці, забезпечення широкого асортименту та номенклатури продовольства) та екологічні (становлення засад раціонального природокористування, організація замкнутого циклу безвідходного виробництва, протидія загрозам екологічного характеру, стабілізація дисбалансів функціонування природних екосистем) чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні аспекти зміцнення продовольчої безпеки стали об'єктами досліджень таких науковців, як В. Власов, Є. Дронь,

Н. Волченко, О. Гойчук, Б. Пасхавер, П. Руснак, Р. Тринько, П. Саблук, О. Скидан, Ю. Харазішвілі та інші. Водночас недостатньо вивченими залишаються проблеми узгодження параметрів розвитку аграрного сектора та зміцнення продовольчої безпеки держави, що зумовлює необхідність продовження наукових розвідок стосовно визначення методологічних і прикладних векторів цього процесу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Реалізація механізмів та інструментів забезпечення продовольчої безпеки особливо актуалізується в умовах наростаючих глобальних структурно-функціональних змін, що формалізуються у збільшенні чисельності населення на землі, поглибленні проблем бідності, зростанні дефіциту продовольства, поширенні голоду серед найбідніших верств населення (зокрема, країн Африки, Азії та Латинської Америки), загостренні проблеми глобального потепління на планеті. Зазначені причини, що відзначаються дестабілізуючим впливом вимагають перегляду існуючих підходів до організації ведення сільського господарства, здійснення агротехнологічних заходів, визначення строків галузевої сезонності аграрного сектора економіки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є оцінка рівня продовольчої безпеки України, дослідження основних індикаторів фізичної та економічної доступності продовольства, обґрунтування стратегічних заходів державної політики забезпечення продовольчої безпеки держави. Розробка пріоритетних напрямів в сегменті узгодження перспективних параметрів розвитку аграрного сектора економіки та зміцнення продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека агрегується з двох функціональних структурно-ієрархічних компонентів: продовольчої безпеки окремого взятого домогосподарства та країни в цілому. Перша, визначається фінансово-економічними можливостями щодо самозабезпечення основними видами продовольства, рівнем особистісної культури споживання продуктів харчування членів домогосподарства та фундаментальними засадами формування добового раціону людини. Своєю чергою, друга – ефективністю використання природно-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки, виробничо-технологічними параметрами оснащеності аграрних суб'єктів та розвиненістю мережі об'єктів інфраструктури аграрного ринку. У зв'язку з цим, набір пріоритетних інструментів державної політики забезпечення продовольчої безпеки повинен формуватися з урахуванням специфіки її формування, як на макро-, так і на макрорівнях. Необхідною умовою є комплексна реалізація заходів не лише суто організаційно-економічного, але й соціально-інформаційного характеру в сегменті пропагування важливості раціонального збалансованого харчування для здоров'я й відтворення населення.

У процесі обґрунтування структурно-функціональних параметрів розвитку аграрного сектора економіки в контексті реалізації прикладних засад державної політики забез-

печення продовольчої безпеки доцільним є дотримання стратегічної орієнтації на досягнення таких пріоритетів: 1) приведення галузевої структури виробництва сільськогосподарської продукції у відповідності до наростаючих викликів і загроз продовольчій безпеці, як на державному, так і на глобальному рівнях; 2) покращення фізичної та економічної доступності основних видів продовольства для населення; 3) формування ефективних механізмів захисту внутрішнього аграрного ринку та інтересів вітчизняних виробників аграрної продукції від експансії зовнішніх виробників на засадах реалізації політики протекціонізму та імпортозаміщення продовольства; 4) гарантування чітко виражено соціальної спрямованості державної політики забезпечення продовольчої безпеки, що покликана здійснити підтримку та захист інтересів найбідніших верств населення держави; 5) подолання диспаритету вмісту в добовому раціоні населення продукції рослинницького та тваринницького походження, шляхом збільшення в структурі споживання продукції останньої; 6) гарантування представлення на аграрному ринку широкого асортименту основних видів продуктів харчування із доступним діапазоном цін від ключових аграрних суб'єктів господарювання; 8) гарантування якості та безпеки продуктів харчування на засадах забезпечення моніторингу й контролю виробничо-господарських бізнес-процесів в аграрному секторі економіки; 9) формування стратегічних запасів продовольства в країні на випадок виникнення стихійних лих і явищ, а також для подолання наслідків природних катастроф; 10) посилення страхової компоненти мінімізації ризиків розвитку аграрного сектора економіки та виникнення структурних дисбалансів формування продовольчих запасів у державі.

Узгодження параметрів розвитку аграрного сектора економіки України та зміцнення продовольчої безпеки держави потребує проведення комплексної діагностики рівня цієї безпеки (табл. 1). Для цього було використано систему індикаторів, що запропонована експертами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в межах «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [2].

Аналізуючи індикатори продовольчої безпеки України за досліджуваний період, системною проблемою доцільно відзначити недостатній рівень калорійності харчування добового раціону людини, який в 2017 році становив 87,3% від оптимального. Так, якщо у 2013 році цей індикатор складав 2969 ккал, то у 2017 році зменшився до 2707 ккал, тобто на 8,8%.

Поряд з цим, ірраціональною є галузево-продовольча структура добового раціону харчування населення, що формалізується в недостатньому рівні заміщення калорій продукцією тваринництва, частка якої протягом досліджуваного періоду відстає від рекомендованих норм збалансованого харчування й в 2017 році складала 28,9%. Очевидно, що така ситуація, головним чином, зумовлена нижчим рівнем економічної доступності продукції тваринництва для населення на аграрному ринку, порівняно з рослинницькою продукцією.

Індикатори продовольчої безпеки України в 2013–2017 роках

Індикатори	Значення індикатора		Роки					2017 р. до 2013 р., %
	Критичний рівень	Оптимальний рівень	2013	2014	2015	2016	2017	
Добова калорійність харчування людини, ккал	≤2250	≥3100	2969	2936	2799	2742	2707	91,2
Виробництво зерна на одну особу на рік, тонн	≤0,6	≥1,0	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	107,1
Частка продажу імпортованих продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, %	≥25	≤12	14,5	14,4	14,8	15,2	15,5	1,0
Співвідношення обсягів виробництва та споживання основних видів продовольства у розрахунку на одну особу, %:								
М'ясо та м'ясні продукти	≤80	≥105	93,6	101,5	106,5	106,0	105,6	12,0
Молоко та молочні продукти	≤80	≥105	114,3	116,2	118,1	116,1	121,0	6,7
Яйця	≤80	≥105	139,5	147,1	140,0	132,6	133,7	-5,8
Олія	≤80	≥105	614,4	875,9	871,0	1085,6	1265,7	у 6,5 р. більше
Цукор	≤80	≥105	74,9	131,7	95,6	142,5	158,6	83,6
Картопля	≤80	≥105	361,2	390,8	353,5	364,8	364,7	3,6
Овочі та продовольчі баштанні культури	≤80	≥105	132,9	137,3	133,7	135,0	137,1	4,2

Джерело: розраховано автором за даними [1; 3]

Проблемним є відхилення протягом досліджуваного періоду від оптимального значення індикатора частки продажу імпортованих продовольчих товарів через торговельну мережу підприємств, з огляду на масштаби виробничо-господарських потужностей вітчизняного аграрного сектора економіки. За аналізований період зазначений індикатор зріс на 1,0 в.п., тобто з 14,5% у 2013 р. до 15,5% у 2017 р. Це негативно впливає на формування продовольчої незалежності держави в розрізі окремих продовольчих груп і ускладнює забезпечення належного рівня конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України.

Позитивним аспектом характеризуються забезпеченість виробництва зерном населення та індикатори співвідношення обсягів виробництва та споживання основних видів продовольства у розрахунку на одну особу. Своєю чергою, суттєве переважання такого співвідношення у розрізі олії (у 2017 р. показник якого збільшився у 6,5 разів) обумовлено, здебільшого, експортною орієнтованістю олійного галузі, тоді як показник картоплі, який у 2017 р. дорівнював 364,7% – усталеною культурою споживання населення та потребами формування кормової бази галузі тваринництва.

З метою верифікації інформаційного базису дослідження продовольчої безпеки України доцільним є аналіз її рівня, поряд з іншими державами світу, що запропоновано здійснювати з використанням результатів Глобального індексу продовольчої безпеки (Global Food Security Index). Зазначений показник агрегується з 28 індикаторів у розрізі таких субіндексів як фізична доступність, економічна доступність, якість і безпека продовольства, а також враховує аспекти продовольчих втрат і ожиріння населення (табл. 2).

Аналізуючи Глобальний індекс продовольчої безпеки України, можемо констатувати, що рівень цієї безпеки в динаміці суттєво відстає не лише від передових держав світу, але й країн її сусідів. Крім цього, протягом 2013–2018 років значення цього індексу зменшилося на 2,7 пункти (з 58,4 у 2013 р. до 55,7 у 2018 р.) й відзначається найбільшим спадом серед досліджуваної сукупності держав.

Найвизначніший диспаритет рівнів продовольчої безпеки України, розрахованих за вітчизняною та міжнародною методикою пояснюються диференціацією набору індикаторів. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, головним чином, сконцентровані на аналізі виробничо-господарських потужностей аграрного сектора економіки, що є дещо звуженим підходом. Втім, Глобальний індекс продовольчої безпеки є доволі ширшим і враховує субіндекси фізичної доступності, економічної доступності, якості та безпеки продовольства (табл. 3).

Як можемо спостерігати з даних таблиці, серед досліджуваної сукупності держав Україна за рівнем Глобального індексу продовольчої безпеки в 2018 році посіла 63 місце, випередивши в рейтингу лише Індію (при цьому поступившись у розрізі субіндексу економічної доступності продовольства), яка відзначається суттєвим перенаселенням та складністю ведення сільського господарства на її території, з огляду на природно-кліматичні умови та глобальні зміни клімату. Очевидно, що така ситуація не може позитивно впливати на процеси забезпечення продовольчої безпеки України в перспективі та знижує конкурентоспроможність вітчизняного аграрного сектора економіки на світовому аграрному ринку. В цьому кон-

Таблиця 2

**Глобальний індекс продовольчої безпеки України та окремих держав світу
в 2013–2018 роках**

Держави	Роки						2018 р. до 2013 р., +,-
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Україна	58,4	57,6	55,5	56,2	53,9	55,7	-2,7
США	85,2	85,5	84,6	85,5	84,9	85,0	-0,2
Великобританія	79,4	79,9	80,7	84,3	84,4	85,0	5,6
Франція	83,4	82,1	82,5	83,4	82,5	82,9	-0,5
Німеччина	81,3	82,1	82,6	83,6	82,8	82,7	1,4
Республіка Польща	72,3	73,1	74,0	74,1	74,2	75,4	3,1
Російська Федерація	66,4	65,4	66,0	66,8	66,2	67,0	0,6
Румунія	67,1	68,4	67,7	69,4	67,9	68,9	1,8
Туреччина	61,9	63,0	63,5	63,1	62,4	64,1	2,2
Індія	52,6	52,3	53,5	54,0	52,9	50,1	-2,5
Китай	62,5	64,2	65,2	66,4	64,2	65,1	2,6
Сінгапур	83,2	84,3	84,4	85,4	85,0	85,9	2,7

Джерело: розроблено автором за даними [4]

Таблиця 3

**Субіндекси та рейтинг України й окремих держав світу
за Глобальним індексом продовольчої безпеки, 2018 рік**

Держави	Субіндекс фізичної доступності	Субіндекс економічної доступності	Субіндекс якості та безпеки продовольства	Місце у світовому рейтингу
Україна	54,1	53,8	65,2	63
США	86,8	83,2	85,4	3
Великобританія	82,6	88,8	80,4	3
Франція	80,5	83,8	86,5	10
Німеччина	82,9	83,6	79,7	11
Республіка Польща	76,4	75,0	74,1	26
Російська Федерація	70,5	61,0	75,2	42
Румунія	67,5	68,8	72,6	38
Туреччина	65,3	60,9	70,1	48
Індія	46,4	54,1	48,2	76
Китай	65,0	63,1	71,1	46
Сінгапур	94,3	81,0	78,1	1

Джерело: розроблено автором за даними [4]

тексті важливим є приведення параметрів розвитку аграрного сектора у відповідність до викликів і загроз у сфері забезпечення населення продовольством.

Забезпечення ефективності реалізації механізмів та інструментів зміцнення продовольчої безпеки України потребує доцільності орієнтації на дотримання таких принципів:

1) самодостатність (передбачає забезпечення стратегічної спрямованості аграрної політики на забезпечення населення основними видами продовольства з урахуванням перспективних параметрів зміни кон'юнктури аграрного ринку та ризиків настання форс-мажорних ситуацій);

2) багатофункціональність (полягає в структурній перебудові аграрного сектора економіки на засадах диверсифікації його виробничо-господарської діяльності та зменшення концентрації ризиків у розрізі основних сегментів аграрного ринку);

3) соціальна справедливість (гарантування рівного доступу основних продуктів харчування

для різних соціальних верств населення на засадах подолання наявного диспаритету доходів);

4) незалежність (полягає в мінімізації ризиків імпортової залежності аграрного ринку на засадах реалізації інструментів політики протекціонізму, імпортозаміщення та захисту аграрного ринку);

5) стабільність (забезпечення безперервного характеру функціонування аграрного сектора в умовах системних трансформацій та структурних змін глобальної економіки);

6) збалансованість (гарантування узгодженого розвитку економічної, соціальної та екологічної компоненти забезпечення продовольчої безпеки);

7) раціональність (передбачає реалізацію механізмів досягнення продовольчих безпечових цілей на засадах зрівноваженого розвитку та збереження потужностей природних екосистем для майбутніх поколінь).

Позиція України в рейтингу Глобального індексу продовольчої безпеки зумовлює доціль-

ність щодо переорієнтації стратегічних параметрів розвитку аграрного сектора економіки в сегментах покращення фізичної доступності продовольства, підвищення економічної доступності аграрної продукції для населення, а також зростання рівня її якості та безпеки.

Забезпечення фізичної доступності продовольства агрегується з двох базових компонентів: перша, передбачає збалансований розвиток всіх галузей сільського господарства, організації виробництва й наявності продукції з урахуванням можливостей й специфіки природно-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки, своєю чергою, друга – забезпечення ефективного просування аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача. У цьому контексті, з метою покращення фізичної доступності продовольства для населення доцільним є реалізація таких заходів:

– покращення функціональної взаємодії суб'єктів аграрного сектора та аграрного ринку, шляхом взаємоузгодження виробничих потужностей з вимогами і потребами споживачів на засадах створення інституційно-координаційного центру забезпечення фізичної доступності продукції при Міністерстві аграрної політики та продовольства України, періодичного прогнозування параметрів розвитку аграрного ринку, стимулювання імпортозаміщення дефіцитних видів продовольства та зменшення залежності від іноземних виробників в окремих сегментах аграрного ринку;

– мінімізація ризиків виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного сектора економіки та зриву виконання планових показників виробництва сільськогосподарської продукції на засадах поширення практики страхування виникнення несприятливих природно-кліматичних умов й втрати врожаю, настання стихійних екологічних лих, впливу ймовірних рейдерських атак і захоплень майна сільськогосподарських підприємств, відхилення від виконання договірних зобов'язань з боку контрагентів;

– удосконалення системи просування аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача, шляхом оптимізації каналів розподілу продовольства на ринку, розбудови мережі спеціалізованих логістичних об'єктів аграрного сектора економіки, створення регіональних аграрно-індустріальних хабів збуту сільськогосподарської продукції, усунення ринкових перешкод забезпечення оперативності функціонування аграрного ринку та формування ірраціональних трансакційних витрат суб'єктів господарювання аграрного сектора.

Структурною проблемою забезпечення продовольчої безпеки України є недостатність економічної доступності продуктів харчування, що обумовлено низьким рівнем реальних доходів населення та їх дисбалансами між найбіднішими й найбагатшими його верствами. З метою вирівнювання цих диспропорцій та підвищення рівня економічної доступності продовольства для населення першочерговими заходами повинні бути:

1) вдосконалення механізмів регулювання параметрів розвитку аграрного ринку, шляхом унеможливлення здійснення адміністративного

регулювання цін на аграрну продукцію, ефективною протидією можливим проявам монополізації й змов виробників у розрізі окремих сегментів аграрного ринку, забезпечення ведення добросовісної конкуренції в умовах трансформаційних змін і реформування національної економіки;

2) забезпечення інституціоналізації державного інтервенційного агента з метою вдосконалення механізмів та інструментів регулювання цін й кон'юнктури на ринку продовольства на засадах передбачення чітких джерел фінансування цього агента, створення державного інтервенційного фонду формування запасів продовольства, організації моніторингу цін на аграрну продукцію, передбачення можливості оперативного здійснення інтервенційних коригувань пропозиції продовольства на аграрному ринку за рахунок резервів сформованого фонду, імплементації превентивних засобів мінімізації коливання діапазону цін на аграрну продукцію;

3) реалізація механізмів гарантування економічної доступності продовольства для найбідніших верств населення, шляхом формування соціального кошику набору основних видів продовольства, розбудови регіональної мережі соціальних магазинів із економічно доступними продуктами харчування для найбільш соціально незахищеного населення, імплементації інструментів запровадження практики надання йому адресної допомоги, надання державної фінансової підтримки та субсидій тощо.

Значним незадіяним резервом підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки та зміцнення продовольчої безпеки держави є покращення якості та безпеки продовольства. У зв'язку з цим, доцільною є орієнтація на реалізацію таких заходів, як:

– структурна перебудова системи забезпечення якості аграрної продукції на засадах імплементації механізмів об'єктивної комплексної сертифікації складових компонентів виробничо-господарського ланцюга, побудови інтегрованої підсистеми управління якістю продукції від процесу виробництва сільськогосподарської сировини до збуту готових продуктів харчування, стандартизації бізнес-процесів суб'єктів аграрного сектора у відповідності до передових світових практик;

– удосконалення механізмів забезпечення безпеки продовольства, шляхом активізації реформування вітчизняної системи технічного регулювання виробничо-господарських процесів в аграрному секторі економіки, диверсифікації інструментів моніторингу безпеки продовольства, посилення контролю за ринком обігу пестицидів, гербіцидів, засобів захисту й догляду за рослинами на предмет їх відповідності прийнятним нормам і стандартам;

– посилення технічного контролю за функціонуванням ринку аграрної продукції на засадах делегування частини контрольних повноважень і функцій громадським об'єднанням аграрних виробників, протидії проявам імпорту продовольства сумнівного походження, імплементації механізмів вилучення фальсифікованих продуктів харчування з обігу на ринку,

Рис. 1. Інструменти зміцнення продовольчої безпеки України

Джерело: розроблено автором

поширення практики доведення до судових рішень компенсації шкоди споживачам за придбання неякісного продовольства.

Агреговані інструменти зміцнення продовольчої безпеки України представлено на рис. 1.

Висновки і пропозиції. Впровадження запропонованих заходів має супроводжуватися комплексною інформаційно-аналітичною підтримкою реалізації державної аграрної політики, що передбачає популяризацію серед населення важливості формування калорійно-збалансованого добового раціону людини, становлення культури споживання здорових продуктів харчування, покращення іміджу вітчизняних виробників продовольства на аграрному ринку. Зміцнення продовольчої безпеки

держави потребує узгодження параметрів розвитку аграрного сектора України з економічними та соціально-екологічними аспектами забезпечення цієї безпеки на засадах дотримання принципів самодостатності, багатофункціональності, соціальної справедливості, незалежності, стабільності, збалансованості та раціональності. Крім того, вирівнювання існуючих диспропорцій, які стосуються покращення фізичної доступності продовольства, підвищення економічної доступності продуктів харчування, а також гарантування якості та безпеки аграрної продукції в сукупності забезпечить формування ресурсного базису для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2019).
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html> (дата звернення: 15.06.2019).
3. Сільське господарство України за 2017 рік : стат. зб. / відп. за вип. О.М. Прокопенко ; Держ. служба статистики України. Київ, 2018. 245 с.
4. Global Food Security Index [Електронний ресурс]. URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (дата звернення: 15.06.2019).

References:

1. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20 June 2019).
2. Pro zatverdzhennia Metodychnyh rekomendatsij schodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakaz vid 29.10.2013 r. № 1277 [On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine: order from 2013, Oct. 10 No. 1277]. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013). Available at: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html> (accessed 15.06.2019).
3. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrayiny (2018), Silske hospodarstvo Ukrainy za 2017 rik [Agriculture of Ukraine over 2017]. Kyiv, Ukraine (accessed 15 June 2019).
4. Global Food Security Index (2019). Available at: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (accessed 15 June 2019).